

KREATIVLIK TUSHUNCHASI VA RIVOJLANISH OMILLARI**Xudaynazarov Bunyodbek Bahodirovich****Chirchiq davlat pedagogika universiteti****Jismoniy madaniyat fakulteti****Jismoniy madaniyat yo'nalishi talabasi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.17785385>**

Annotatsiya: Maqolada kreativlikning psixologik mazmuni, uning tarixiy rivojlanishi, ilmiy konsepsiyalardagi talqinlari hamda shaxs rivojlanishidagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, kreativlikni belgilovchi biologik, kognitiv, ijtimoiy-madaniy va ta'limiy omillar tizimli yondashuv asosida yoritiladi. Tadqiqot zamonaviy psixologiya, pedagogika va neyropsixologiya yo'nalishlarining nazariy manbalariga tayangan.

Kalit so'zlar: kreativlik, divergent fikrlash, ijodkorlik, motivatsiya, intellekt, individuallik, ijtimoiy omillar.

Kirish

Zamonaviy psixologiyada kreativlik insonning shaxsiy, intellektual va emotsional rivojlanishini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri sifatida qaraladi. Globallashuv sharoitida yangilik yaratish, nostandart yechimlarni topish va voqelikni qayta talqin qilish qobiliyatiga bo'lgan ehtiyoj kuchaymoqda. Shu bois kreativlikni o'rganish nafaqat psixologiya, balki pedagogika, menejment, sotsiologiya va hatto iqtisodiyot uchun ham dolzarb masalaga aylangan.

Psixologiya fanida kreativlik bir nechta talqinlarda izohlanadi:

1. Kognitiv jarayon sifatida kreativlik

Bu yondashuvga ko'ra kreativlik — bu fikrlashning moslashuvchanligi, divergent fikrlash (ko'p variantli yechimlar yaratish), fantaziya va tasavvurni birlashtiruvchi intellektual mexanizmdir. J. Gilford va E. Torrance bu yo'nalishning asoschilaridir.

2. Shaxsiy sifat sifatida kreativlik

Kreativ shaxs mustaqil, tashabbuskor, riskka moyil, tasavvuri keng bo'lgan, o'ziga xos qarashlarga ega insondir (K. Rojers, A. Maslou). Bu yondashuv kreativlikni shaxsning ichki ehtiyojlari orqali izohlaydi.

3. Ijtimoiy-psixologik jarayon sifatida kreativlik

Bu talqinda kreativlik jamiyatdagi madaniy, ijtimoiy va kommunikativ omillar bilan bog'liq holda shakllanishi ta'kidlanadi. Insonning yangilik yarata olishi uning ijtimoiy muhitidan ajralgan holda rivojlanmaydi.

1. Divergent fikrlash

- Ko'plab alternativ g'oyalar yaratish
- Savollarga nostandart javob topish
- O'zgaruvchan vaziyatlarda moslashuvchan fikrlash

2. Tasavvur va fantaziya

Xayolda yangi obyektlar va g'oyalarni yaratish qobiliyati kreativ fikrlashning asosidir.

3. Muammoni sezish va qayta talqin qilish

Kreativ inson birdan ko'rinmaydigan muammoni anglay oladi va unga yangicha yondashadilar.

4. Original yechim

Tayyor qolipdan tashqariga chiqish, o'ziga xoslik.

Kreativlik rivojlanishining psixologik omillari

1. Biologik (irsiy) omillar

- Nerv sistemasining plastiklik darajasi
- Temperamentning faol, barqaror turlar
- Miyadagi assotsiativ aloqalarning tez shakllanishi

Irsiy omillar kreativlikning umumiy potentsialini belgilasa-da, uni faollashtiruvchi muhit va tarbiya asosiy rol o'ynaydi.

2. Kognitiv omillar

- Divergent fikrlashni rivojlantiruvchi mashqlar
- Analitik fikrlash
- Tanqidiy fikrlash
- Muammoni hal etish strategiyalari

Bu jarayonlar rivojlangan sayin shaxsning kreativ yechim yaratish imkoniyati ortadi.

3. Emotsional-irodaviy omillar

- Ichki motivatsiya
- Qiziqishning kuchliligi
- Stressni boshqarish qobiliyati
- O'ziga ishonch va qat'iyatlilik

Kreativlik kuchli ichki motivatsiya bilan chambarchas bog'liq: inson o'zini majburlab emas, qiziqib, ilhomlanib g'oya yaratadi.

4. Ijtimoiy-madaniy omillar

- Oila muhitining qo'llab-quvvatlashi
- Ta'lim jarayonidagi erkinlik
- O'qituvchining yangilikni rag'batlantirishi
- Jamiyatda yangilikka bo'lgan ijobiy munosabat

Shaxs ijodiy g'oyani qo'llab-quvvatlovchi muhitda tezroq rivojlanadi.

5. Ta'limiy omillar

- STEM, art, tadqiqot faoliyatlari
- Kreativ topshiriqlar, muammoli vazifalar
- Hamkorlikdagi o'rganish
- O'quvchilarga erkin fikr bildirish imkoniyati

Pedagogik jarayon qanchalik erkin va ochiq bo'lsa, kreativlik shunchalik tez shakllanadi.

Kreativlikni rivojlantirish strategiyalari

1. Divergent fikrlash mashqlari

“Bitta narsani 10 xil ishlatish”, “Nima bo'lishi mumkin edi?”, “Alternativ ssenariy yaratish” kabi o'yinlar.

2. Brainstorming (g'oyalar yog'dusi)

Tanqidsiz g'oya yig'ish bosqichi kreativlikni kuchli rag'batlantiradi.

3. Proyektiv metodlar

Rasm orqali hikoya yaratish, predmetga noodatiy ma'no yuklash.

4. Kunstktiv loyihalash

Model qurish, maket yaratish, muammoni o'yinlash jarayonlari ijodiy fikrni kengaytiradi.

5. Digital kreativlik

Raqamli vositalar (grafik dizayn, 3D modellash, animatsiya, kodlash) zamonaviy kreativlikning yangi ko'rinishlarini shakllantiradi.

Xulosa

Kreativlik insonning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Uning shakllanishi irsiy omillar bilan bir qatorda ta’limiy, ijtimoiy-madaniy va shaxsiy psixologik omillar ta’sirida ro‘y beradi. Zamonaviy ta’lim tizimi kreativ tafakkurni rivojlantirishni bosh maqsadlardan biri sifatida ko‘rishi lozim, chunki kreativ shaxs — innovatsiyaga yo‘naltirilgan, mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy faol va raqobatbardosh insondir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Amabile, T. M. (1996). *Creativity in context*. Westview Press.
2. Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. HarperCollins.
3. Guilford, J. P. (1967). *The nature of human intelligence*. McGraw-Hill.
4. Kaufman, S. B. (2013). *Ungifted: Intelligence redefined*. Basic Books.
5. Runco, M. A., & Acar, S. (2012). Divergent thinking as an indicator of creative potential. *Creativity Research Journal*, 24(1), 66–75.
6. Torrance, E. P. (1974). *Torrance Tests of Creative Thinking*. Scholastic Testing Service.
7. Sawyer, R. K. (2012). *Explaining creativity: The science of human innovation*. Oxford University Press.